

BYŁO TO SIEDEMDZIESIĄT PIĘĆ LAT TEMU W KRAKOWIE – KARTA Z DZIEJÓW MEDYCyny SPORTOWEJ W POLSCE*

Henryk Kuński

Streszczenie

Celem opracowania było przedstawienie ważnego fragmentu z dziejów polskiej medycyny sportowej, związanego z rolą krakowskiego środowiska lekarskiego w tworzeniu zrębów państwowego systemu poradnictwa sportowo-lekarskiego w Polsce. System obejmował trzy elementy: a) formy i treść kształcenia lekarzy sportowych; b) powoływanie poradni sportowo-lekarskich na terenie całego kraju; c) dokumentację i metody badań sportowo-lekarskich. W dniach 12 - 19 stycznia 1929 roku został zorganizowany w Krakowie pierwszy w Polsce stacjonarny kurs dla lekarzy kontrolujących wychowanie i sport, stanowiący podstawową formę dokształcania lekarzy sportowych.

Słowa kluczowe: historia medycyny, kształcenie lekarzy sportowych

Intensywne zainteresowania naukowe fizjologią wysiłków fizycznych w końcu XIX i na początku XX wieku stworzyły podstawy naukowe dla takich kierunków jak medycyna sportowa, medycyna lotnicza i łącząca je medycyna pracy. Ten okres rozwoju nauki, to czasy triumfu zasady zachowania energii, czasy rozpatrywania wszystkiego w aspekcie energetycznym (Mosso, Zunz, Marey, Krogh, Lindhard, Douglas, Haldane, Henderson, Schneider, Flack, Hill) Ukształtowane nowoczesne podstawy naukowe i metody pomiarów w fizjologii były podłożem dalszych badań reakcji organizmu podczas wznoszenia się balonem, wypraw wysokogórskich, intensyfikowanej pracy w przemyśle, lotów szybowcem i samolotem oraz treningu sportowego.

Udział polskich lekarzy w wychowaniu fizycznym i sporcie należy rozpatrywać na tle specyficznej dla Polski sytuacji społeczno-politycznej po rozbiorach i masowym udziale ludności na frontach pierwszej wojny światowej. Podstawowym celem medycznego zabezpieczenia potrzeb wychowania fizycznego i sportu był współudział w odbudowie sił biologicznych narodu, później w rozbudzaniu jego świadomości przyszłej obrony niepodległego państwa. Celami szczegółowymi było zwiększenie bezpieczeństwa ćwiczących i racjonalizacja treningu sportowego. Tym też należy tłumaczyć zaangażowanie czynników

rządowych, wojska w szczególności, w tworzeniu państwowego systemu poradnictwa sportowo-lekarskiego, wspieranego, a praktycznie utrzymywanego przez Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego Przystosobienia Wojskowego (PUW-FiPW). Okres od 1917 do 1928 roku w rozwoju polskiej medycyny sportowej można określić jako działanie prekursor-skie, które stworzyło warunki do podjęcia od 1929 r. skutecznych działań pionierskich, dalej utrwalających status i rozwój medycyny sportowej w Polsce.

Celem opracowania było przedstawienie ważnego fragmentu w dziejach polskiej medycyny sportowej, związanego z rolą krakowskiego środowiska lekarskiego w tworzeniu zrębów państwowego systemu poradnictwa sportowo-lekarskiego w Polsce. System obejmował trzy elementy: a) formy i treść kształcenia lekarzy sportowych; b) powoływanie poradni sportowo-lekarskich na terenie całego kraju; c) dokumentację i metody badań sportowo-lekarskich.

W dniach 12 - 19 stycznia 1929 roku został zorganizowany w Krakowie pierwszy w Polsce stacjonarny kurs dla lekarzy kontrolujących wychowanie i sport, stanowiący podstawową formę dokształcania lekarzy sportowych (2, 5).

W rozwoju idei kształcenia lekarzy sportowych, w szczególności kursu zorganizowanego w Krakowie,

* przedruk z czasopisma: Medicina Sportiva Practica, 2004, Tom. 5, Nr 4

należy rozważyć wpływ szeregu poprzedzających zdarzeń, do których m.in. należą:

- tradycje kształcenia nauczycieli wychowania fizycznego na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1893-1915 (Henryk Jordan, Odo Bujwid, Emil Godlewski mł.);
- znaczące akcenty biomedyczne w programie Państwowych Rocznych Kursów Wychowania Fizycznego, organizowanych przy Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1921-1924 (Stanisław Ciechanowski, Zygmunt Wyrobek);
- intensywna działalność Stanisława Ciechanowskiego, profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego, m.in. zaprezentowanie podczas XII Zjazdu Polskich Lekarzy i Przyrodników w Warszawie (1925) problemu udziału lekarzy w wychowaniu fizycznym i sporcie;
- powołanie w 1927 r. Studium Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego (SWF UJ).

Program kursu obejmował następujące wykłady i zajęcia praktyczne:

1. Organizacja wychowania fizycznego w Polsce [1 g.] - prof. Stanisław Ciechanowski; 2. Fizjologia ćwiczeń cielesnych i sportów [10 g.] - prof. Ernest Maydell; 3. Medycyna sportowa [8 g.] - dr Władysław Dybowski; 4. Praktyczne ćwiczenia w badaniu sportowo-lekarskim [4 g.] - dr Władysław Dybowski; 5. Zaprawa [trening] i jej higiena [5 g.] - dr Władysław Dybowski; 6. Lekarz w wychowaniu fizycznym i sporcie [1 g.] - dr Władysław Dybowski; 7. Chirurgia sportowa [3 g.] i wykład dodatkowy na temat skrzywienia kręgosłupa - dr Mieczysław Kosiński; 8. Neurologia i psychiatria wieku młodzieńczego [3 g.] - prof. Jan Piltz; 9. Wpływ ćwiczeń fizycznych na rozwój dziecka [2 g.] - doc. Władysław Bujak. Lekcje metodyczne higieny szkolnej [2 g.] prowadziły dr H. Sokołowska i dr S. Poźniak. Pokazy gimnastyczne, gier i sportów prezentowali instruktorzy SWF UJ pod kierunkiem wizytatora Zygmunta Wyrobka. Kurs kończył się egzaminem z trzech działów: fizjologii wysiłków fizycznych, medycyny sportowej i chirurgii sportowej (2).

Znaczącym wydarzeniem w rozwoju polskiej medycyny sportowej było przeprowadzenie w dniach od 5 do 10 lutego 1929 r. badań lekarskich uczestników Międzynarodowych Zawodów Narciarskich FIS w Zakopanem. Zrealizowano wszechstronny program z wykorzystaniem doświadczeń z badań sportowców podczas Igrzysk Olimpijskich w St. Moritz i Amsterdamie (1928). Badania zorganizowała Komisja Lekarska Rady Naukowej Wychowania Fizycznego przy wydatnej pomocy słuchaczy Studium Wychowania Fizycznego. Ukierunkowanie metodyki i wyniki tych badań miały wpływ na rozwój polskiej myśli lekarskiej, przekraczając zakres zainteresowań medycyny sportowej (4).

W dniu 25 lutego 1929 roku odbyło się zebranie organizacyjne Poradni Sportowo-Lekarskiej w Krakowie. Zebranie zajął prof. Stanisław Ciechanowski, który też został przewodniczącym komitetu organizacyjnego. Poradnia dla mężczyzn została zlokalizowana w Okręgowym Związku Kas Chorych, gdzie porad udzielał dr Marian Tokarski. Poradnię dla kobiet umieszczono w Studium Wychowania Fizycznego, a porad udzielała dr Helena Bobkowska-Czerwińska. W Poradni gromadzono równocześnie materiał, wykorzystywany następnie do prac magisterskich (5). W połowie lat trzydziestych Poradnia, którą ówczesnie kierował znany lekkoatleta dr Wacław Sidorowicz (1905-1982), została przeniesiona do lokalu przy Okręgowym Ośrodku Wychowania Fizycznego. Od początku 1939 r. we wspólnym lokalu i pod tym samym kierownictwem rozwinęła też działalność przychodnia lotniczo-lekarska.

Standardowe wyposażenie Poradni (do 1930/31 r.) zawierało: oscylometr Pachona (dla wybranych poradni), manometr rtęciowy, stoper, pulsometr, spirometr wodny, dynamometr Collina, rękojeści dynamometru dla rozciągu barkowego i grzbietowego, taśmy centymetrowe, antropometr stalowy z ramionami cyrkłowymi, wagę osobową, taśmę stalową centymetrową, blaszkę do oznaczania drożności nosa.

Standard badania sportowo-lekarskiego i dokumentacja wg obowiązujących w latach 1928-1934 wytycznych były następujące. Badanie lekarskie powinno się odbywać co najmniej raz w roku (na początku sezonu, przed rozpoczęciem treningu) z zaleceniem dwukrotnego badania na przełomach sezonu letniego i zimowego. W zależności od dyscypliny sportowej wykonywano badanie sportowo-lekarskie wg wzoru minimalnego (I) lub normalnego (II). Badanie wg wzoru minimalnego (dorywcze) obejmowało badanie lekarskie z próbą czynnościową oraz kartę rozwoju fizycznego [waga, wzrost, obwody klatki piersiowej, siłomierz ręką]. Badanie wg wzoru normalnego (dokładne) składało się z badania lekarskiego z próbą czynnościową [próba Schneidera], badania antropometrycznego (biometrycznego), badania antropologicznego (typu rasowego), próby sprawności fizycznej [skoki wzwyż i w dal, biegi na 100 i 800 m, rzut granatem, wspinanie się na linie] oraz karty uczestnictwa w zawodach. Badany otrzymywał kartę rozwoju fizycznego z zaliczeniem do kategorii wieku fizjologiczno-rozwojowego i orzeczeniem lekarza. Z kartą musiał zapoznać się instruktor i ją podpisać (1).

Wymagane kwalifikacje lekarzy zatrudnianych w Poradni Sportowo-Lekarskiej stanowił ukończony kurs informacyjny dla lekarzy kontrolujących wychowanie fizyczne i sport (3).

Myśl kończąca

To, co się zdarzyło 75 lat temu w Krakowie, ukształtowało punkt zwrotny w rozwoju idei opieki lekarskiej nad sportowcami w Polsce. Było to przejście z etapu prekursorskiego do etapu pionierskiego, w którym doprowadzono do utworzenia państwowego systemu poradnictwa sportowo-lekarskiego, co też było znaczącym impulsem do rozkwitu badań naukowych w dziedzinie fizjologii stosowanej, jako podstawy naukowej medycyny sportowej. Wzorce tego systemu i kierunki badań naukowych, tradycyjnie przekazywane przez kolejne pokolenia polskich lekarzy sportowych, wycisnęły swoje piętno na stanie medycyny sportowej w Polsce niemal do końca XX wieku.

Przypisy

Stanisław Witalis Ciechanowski (1869-1945), lekarz, anatomopatolog, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, dziekan Wydziału Lekarskiego (1927-1928). Wybitny działacz społeczny w dziedzinie kultury fizycznej. Inspirator i organizator SWF UJ. Członek RNWF (1927-1939), przewodniczący Komisji Miernika i Minimum tej instytucji. Rzecznik kształcenia lekarzy sportowych.

Ernest Maydell (1878-1930), lekarz, fizjolog, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego. Współorganizator SWF UJ, i jego dyrektor (1929-1930) wykładowca fizjologii.

Władysław Dybowski (1892-1969), lekarz, fizjolog sportu i lotnictwa, docent wychowania fizycznego. Pierwszy kierownik Pracowni Sportowo-Lekarskiej we Lwowie (1924-1929). Członek RNWF (1927-1939) i wiceprzewodniczący Komisji Lekarskiej tej instytucji. Inspirator powstania państwowych struktur poradnictwa sportowo-lekarskiego i autor instrukcji badań lekarskich dla celów wychowania fizycznego i sportu (1928). Członek Zarządu FIMS (1928-1939).

Mieczysław Kosiński (1883-1940), lekarz, ortopeda dziecięcy, ordynator Szpitala Ortopedycznego dla Dzieci w Krakowie. Wykładowca przedmiotu gimnastyka lecznicza, a objętego programem nauczania w SWF UJ (1929-1931). Autor podręcznika pt. „Technika mięsienia leczniczego (masaż)” (1927).

Władysław Bujak (1883-1969), lekarz, pediatra, ordynator oddziału dziecięcego Szpitala św. Ludwika w Krakowie. Wykładowca przedmiotu właściwości wieku dziecięcego w SWF UJ (1929-1932), późniejszy profesor Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie (1937-1939), Uniwersytetu Jagiellońskiego i Akademii Medycznej w Krakowie (1948-1955). Autor pierwszego polskiego podręcznika pediatrii (1930).

Jan Piltz (1870-1930), lekarz, neurolog i psychiatra, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego. Twórca krakowskiej kliniki neurologiczno-psychiatrycznej. Należał do klasyków neurologii (odruchy żreniczne).

Zygmunt Wyrobek (1872-1939), absolwent medycyny, nauczyciel wychowania fizycznego, teoretyk wychowania fizycznego. Kierownik Parku Jordana w Krakowie (1907-1914), wizytator wychowania fizycznego z ramienia Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego (1928-1935). Członek RNWF (1927-1939). Wykładowca przedmiotu teoria wychowania fizycznego, objętego programem nauczania SWF UJ (1928-1939).

Marian Stanisław Tokarski (1862-1942), lekarz szkolny i sportowy, nauczyciel wychowania fizycznego, wykładowca i egzaminator na Kursach Naukowych Gimnastyki przy UJ (1913), działacz i jeden z pionierów wychowania fizycznego w Galicji. Kierownik Parku Jordana w Krakowie (1894-1907). Pierwszy kierownik Poradni Sportowo-Lekarskiej w Krakowie (1929-1933).

Helena Bobkowska-Czerwińska (ur. 1882), lekarz szkolny i sportowy. Kierownik obozów letnich dla kobiet organizowanych przez Studium Wychowania Fizycznego UJ (1929). Kierownik Poradni Sportowo-Lekarskiej dla Kobiet, w Krakowie (1929-1939).

Wacław Sidorowicz (1905-1982), lekarz sportowy, internista, organizator i współtwórca współczesnego poradnictwa sportowo-lekarskiego. Dyrektor Centralnej Przychodni Sportowo-Lekarskiej (1953-1963). Autor podręczników medycyny sportowej (1962, 1966, 1970).

Piśmiennictwo

1. Dybowski W. Badanie zdolności fizycznej dla celów wychowania fizycznego i sportu. Instrukcja ogólna i lekarska. Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Lwów, 1928.
2. Gądzikiewicz W. Sprawozdanie z kursu dla lekarzy kontrolujących wychowanie fizyczne i sport. Wychowanie Fizyczne, 10(5): 177-17, 1929.
3. Kuński H. Od kursów informacyjnych dla lekarzy sportowych do specjalizacji z medycyny sportowej. Medycyna Sportowa, 18(6):219-228, 2002.
4. Lewicka E. Praca Naukowo-Lekarska na Międzynarodowych Zawodach Narciarskich FIS w Zakopanem. Narciarstwo Polskie, 3: 183-186, 1929.
5. Stok P. Działalność Studium Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie w latach 1927-1939. WSWF w Krakowie. Rocznik Naukowy 1962, t. I, s. 78-79.

Adres do korespondencji:

Dr med. Henryk Kuński
Ul. Kogucia 21 m. 2
91-504, Łódź